

BOŽIDAR FLEGERIČ:

JURIJ CAF.

ŽIVLJENJE IN DELOVANJE SLOVENSKEGA JEZIKOSLOVCA.

Ob koncu osemnajstega in v prvih dveh desetletjih prošlega stoletja je Bog Slovanom poslal mož, kateri ostanejo večne čase čast, dika in slava svoje domovine. Ne bom tukaj našteval njihovih imen, saj jih mora poznati vsak slovanski naobraženec. Med njimi se svetj poleg dr. Frančiška Miklošiča, kateri je bil vseslovanskega in celó evropskega pomena, Jurij Caf, velik pospeševatelj domačega jezika in globok učenjak. Gotovo bi ga danes poznala Evropa kakor učenega Kopitarja, ko bi mu bila v življenju milejša usoda, katera mu je še po nesrečni smrti raznesla plodove mnogoletnega truda, kakor vihra pleve, na vse strani!

Jurij Caf je bil rojen dne 13. aprila 1814 na Rečici pri sv. Trojici v krasnih Slovenskih goricah; rojen je torej istega leta kakor slavna slovanska pesnika, Rus Michael Lermontov in Malorus Ševčenko.

Sveta Trojica je najnovejši trg na slovenskem Štajerskem. L. 1663. so se ondi naselili redovniki sv. Avgušтина. Ker so imeli tako malo dohodkov, da jim je bilo težko živeti, so prosili sami, da so jim samostan razpustili l. 1787. in potem ustanovili župnijo. Od l. 1812. do 1854. so to župnijo oskrbovali posvetni duhovniki, odslej jo pa oskrbujejo očetje frančiškani.

Malega Jurija je krstil Frančišek Murko, tamošnji kaplan, in ga pripravljaj za latinske šole; njegovemu očetu je bilo ime Matija, a materi Magdalena, rojena Belan. Ko je

dovršil Jurij v svojem rojstnem kraju ljudsko, za one dobe grozno nemškutarsko učilnico, je prišel v bližnji Maribor. Na šestrazrednem gimnazijskem zavodu je dovršil nauke z odliko, a modroslovje (tedanji sedmi in osmi razred) v Gradcu z izvrstnim uspehom. Po končanih modroslovnih naukih je izvolil bogoslovje za svoj bodoči poklic, kar je goreče želela njegova ljubeča mati. Že v prejšnjih letih se je učil marljivo slovanskih jezikov, a v graški bogoslovnici je pridno izpopolnjeval to znanje. Neki Cafov součenec je pripovedoval pokojnemu Božidaru Raiču, da se je Caf v svobodnih urah učil na pamet besede iz ruskega slovarja. Nekateri tovariši so se mu posmehovali, a to ga ni odvrčalo od njegove trdne namere, temuč mu le podvojilo marljivost. Zabavljive součence je zavrnil pošteno, kakor so zaslužili, s temi-le besedami: „V kolegijih se javno kaže, da toliko ali še več znam iz pred-

Jurij Caf.

pisanih predmetov, kakor katerikoli izmed vas. Slovanskih jezikov se pa učim iz posebne marljivosti tedaj, kedar se vi igrate in po hodnikih halabušite.“ Izmed pomožnih bogoslovnih ved se je posebno zanimal za orientške jezike, arabščino, sirščino in hebrejščino, kar mu je bilo jako koristno za jezikoslovje.

Zaradi izvrstnih sposobnosti in sijajnega napredka v bogoslovju je postavilo seme-niško ravnateljstvo Cafa za predstojnika zavetišču, katero je bilo tedaj združeno s tem zavodom. Neki Cafov součenec, poznejši

c. kr. beležnik v Ptujju, je pripovedoval, da je Cafa izročena mu posvetna mladina zelo čislala in ljubila, ker je bil blagega in dobrega srca do nje. V duhovnika je bil posvečen leta 1837. Njegova prva kaplanska služba je bila v Lebringu pri Vildonu, in l. 1839. je prišel v Fram na podnožje sivega Pohorja. Ta kraj je lep in zdrav. Pred njim se razprostira rodovitna ravnina, za njim hladni gajski svet, kateri je Caf toli ljubil. Mladi, bistrourni duhovnik, živeč za svoj vzvišeni poklic in za znanosti, se je čutil dovolj srečnega, ker je mogel posvečevati ves prosti čas učenju in naukom. Pesnik in učenjak Vrban Jarnik, je izvedel že l. 1836. o Cafovih namerah in trudih, in je pisal v Gradec Stanku Vrazu med drugim: „Radujem se, da se Caf bavi z jezikoslovjem in ga opozorujem na pogibeli pri tem nauku“, ter pristavlja, da je k temu treba najtočnejše znanosti „ne samo vseh starih, nego najstarejših že spreminovših in morebiti nikdar pisanih jezikov“. Leta 1838. poroča Jarnik Vrazu: „Račite g. Cafu javiti, naj le napreduje v svojem početju, in k drugim evropskim jezikovnim naukom naj še si pridruži sanskrt, ker le ta prazvor bode mu dajal najnatančnejša razjasnila v vseh dvojščinah. Vrh tega je on v taki dobi, da se lahko nauči, kar je težkoča v kasnejših dneh . . . Tem potem pridobi si globši pogled v jezikovni ustroj ne samo slovanščine, nego tudi drugih z njo sorodnih jezikov z indijsščino vred; tedaj bode njegova primerjava segala v daljavo meglavne pradobe daleko prek vse evropske zgodovine, kar njega samega pozneje preseneti.“ V Framu se je začel učiti primerjajočih jezikoslovnih del Boppovih¹⁾ in Pottovih.²⁾ Najprej se je lotil

¹⁾ Frančišek Bopp je utemeljitelj primerjajoče jezikovne znanosti (rojen 14. sept. 1791 v Mogunciji, 1821 profesor orientalskih jezikov v Berlinu, kjer je 23. oktobra 1867 umrl). Njegovo glavno delo je: „Primerjajoča slovnica sanskrta, zenda, armenskega, grškega, latinskega, litavskega, staroslovenskega in nemškega jezika.“

²⁾ Avgust Friderik Pott, slovnik jezikoslovec, je bil rojen 14. novembra 1802 v mestu Nettelrode na

azijske skupine indoevropskega jezikovega debla, namreč sanskrta in zendščine, kar pričajo razna znanstvena dela med njegovimi knjigami, ki razpravljajo o teh dveh prastarih jezikih. Potem se je bavil z evropskimi sanskrtu sorodnimi jeziki, z nemščino, litavščino, letvanščino in keltščino; latinščina mu je bila že znana. Grščine se je v zreli moški dobi prav strastno učil; posebno jo je čislal, in ko je prečital kako knjigo, je zapisal navadno na koncu „ῥῆμα“ in dan, ko jo je dokončal. L. 1857. je čakal konca Passovovega¹⁾ grškega slovarja, ki ga je iskreno želel. To je bil razen duhovniških opravil njegov strogo znanstveni posel in pri tem resnem delu je nabiral besede našega lepega slovenskega jezika med narodom in iz knjig. Caf je prečital vse do l. 1848. na svetlo dane in znane tiskane spise in tudi nekatere rokopise, ter jih izpisal za slovar, kateri je nameraval izdati. Prekmurščine naši književniki niso poznali do najnovejše dobe in tudi naši leksikografi in slovníčarji je niso rabili; bili so namreč, počenši od prvega slovníčarja Adama Bohoriča (umrl v Ljubljani l. 1598.) in prvega nabiratelja besed Nemca Hieronima Megiserja (umrl l. 1616. na potovanju v Linc), vsi preveč oddaljeni od Prekmurcev. Caf je porabil za slovenski besedni zaklad vse slovnstvo prekmurskih Slovencev, katero je tedaj obsegalo okoli trideset knjig in spisov. S Prekmurskega so mu prijatelji pošiljali narodne besede, katerih so do one dobe pogrešale slovenske knjige. Kopitarjeva slovenščina še l. 1808., ko je izdal svojo slovnico, ni prekoračila Mure, kakor pravi Božidar Raič. Bodoča slovnica slovenskega jezika mora porabiti tudi kajkavsko narečje na Hrvaškem, ki je slovensko razrečje. Dr. Karol Glaser pravi o kajkavščini²⁾: „Kajkavci so

Hanoverskem, od l. 1833. profesor v mestu Halle. Njegovo glavno delo je: „Etimološke preiskave.“ Pisal je tudi knjigo o ciganih.

¹⁾ Passov Frančišek, jezikoslovec, rojen 20. septembra 1786 v mestu Ludwigslust, je umrl 11. marca 1833 kot profesor v Bazelu.

²⁾ Zgodovina slov. slovstva str. 125.

prebivalci varaždinske, zagrebške župnije do Kolpe in križevske s polovico bivše varaždinske krajine in Medjimurja. To kajkavsko narečje je jako podobno našemu slovenskemu; zato ga imenujejo kajkavski pisatelji XVI. in XVII. veka prosto „slovenski jezik“ in pokrajino „slovenski orszag“ (dežela). Učenjaki Kopitar, Miklošič, Jagič „prištevajo kajkavščino k slovenščini; Safarik, Pypin (rojen 1833) in večinoma Hrvati k hrvaščini“. Dr. Vatroslav Jagič pa trdi¹⁾: „Kajkavščino govore prebivalci varaždinske, zagrebške, križevske župnije in nekaj v Medjimurju.“ Nevem, kako more trditi ta učenjak, kateri je rojen Varaždinec, da kajkavščino govore samo nekaj v Medjimurju. Jaz sem sosed Medjimurcev in dobro vem, da je kajkavščina razširjena po vsem Medjimurju; v gornjem Medjimurju, v župniji Štridonovi, katera meji na Štajersko, govore prebivalci, kakor Slovenci, samo, da rabijo „u“ mesto „ü“, ki je navaden pri panonskih štajerskih Slovencih.

Ogrske ali prekmurske slovenščine se je naučil Caf iz raznih knjig, katere so mu pošiljali učeni prekmurski duhovniki, med njimi Košič, Trpljan Aleks, in mnogi drugi prijatelji, katerih imena niso znana; sam je k sebi poklical čisto preprostega človeka, nekega Vladislava Casarja, Porabca, s katerim je razpravljajal o prekmurščini, časih je pa tega ali onega znanca in prijatelja pismeno popraševal o raznih jezikoslovnih stvareh. Božidar Raič, bivši profesor na c. kr. gimnaziji v Mariboru, je bil l. 1860. v šolskih počitnicah pri priletnem župniku Košiču, kateri je bil plodovit prekmurski pisatelj, in on pripoveduje, kako strastno je ljubil ta častiti stari Caf, popraševal po njegovem zdravju in delovanju in ga vabil k zlati sveti maši, katero je ta vredni starina pel l. 1861. Kakor pri tem starem poštenjaku, takó je našel naš Božidar povsod na Prekmurškem iskreno prijateljstvo in udano naklonjenost proti Slovencem. Sedaj je, žal, ondi baš vse narobe; mlajši duhovniki, izvršivši gimnazijo

na Madjarskem, se navzemajo ondi madjaronskega, slovenskemu narodu pogubnega duha; nekateri umejo le za silo razlagati ubogemu ljudstvu besedo božjo; pisateljstvu slovenskemu je prek Mure odklenkalo. Somboteljska vladikovina šteje letos še 204 ude „Družbe svetega Mohorja“; toda med temi so samo trije duhovniki in trije učitelji!

Dné 18. marca l. 1858. je umrl g. Trpljan, in za njim je prišel g. Cipot kot protestantovski duhovni pastir v Pucence. Ta je Cafu razložil nekatere besede: *tonje* (wohlfeil): tonje si prodao vole; *ceknoti se* (sehnoti) = posušiti se; *pasika, paseka* = plot, ograja pri vinogradih; *na kučiveči* (na dražbi), o tej besedi misli Prekmurec, da je madjarizem *kótyavetje*, a je nastala iz hrvaškega *ko će veče* (dati). Prekmurec se nam je prilično približal v pisavi. Tudi „Pesemsko knjigo“ župne cerkve v Pertoči je izčrtal in porabil za svoj slovar.

Caf je poklical k sebi Rezijana Ratibora Longino, da se seznaní tudi z rezijanskim slovenskim narečjem na Benečanskem. Ž njim je pregledal ves slovar in celo slovnico. Na veliko veselje je zasledil v rezijanščini enostavne minovnike: *dàh*, aorist, *dáhom*, vršivni minovnik; *jaz bisem*, ich würde; *gredeh, gredeše* kot vrš. minovnik. Če je hotel nabirati narodne pesmi, poslovice ali besede, je pozval navadno kako starko kot preljo v svojo sobico; tu mu je prela in prepevala narodne pesmi, a on jih je zapisaval. Po popoldanski službi božji ob nedeljah in praznikih je vabil k sebi mladino obojega spola, jej piskal na piščal — tako je delal tudi naš Stanko Vraz, če je prišel v svoj rojstni kraj — in zbrani dečki in deklice so za njim prepevali, da je bilo veselje poslušati. Tako je razširil nad stotino pesmi med prosto ljudstvo, in od njegove dobe sem so Framčanje med Pohorci najizurjenejši pevci. Framski prebivavci so tudi bolj omikani od svojih sosedov; imajo občinsko bolnico že mnogo let, novo učilnico in cerkev, in ljudstvo se rado bavi s koristnim čitanjem. Da je k temu naprednemu razvoju največ pripomogel blagodušni Caf, ne more nihče tajiti; on je tudi položil

¹⁾ Knj. I. 304.

temelj drevesnici in župni knjižnici. Otroke je iskreno ljubil, pospeševal njih vzgojo in oskrbel prevod računice za narodne učilnice. Tudi je dopisoval v razne časopise, zlasti v „Slavische Jahrbücher“; ta list je izhajal v Lipskem in se le skrivaj čital v Avstriji.

Bodi mi tukaj dovoljeno priobčiti pismo, katero je Krempelej pisal okoli l. 1842. Cafu kot odgovor, ker je za ono dobo zelo značilno.

Visokopoštuvani, Velikovučen Gospod!

Prav v' serce me razveseli Njih lubo dopisanje od 13. t. m. (?) ino za potrebno spoznam, Njim kak najprej odpisati.

Njihovo za našo slovenšino nestrudjeno prizadenje je telko hvale vredno, da se izreči ne more, naj Njim za nje bo časna ino večna hvala ino slava! Njihov besednjak bo stoletjam svedočil (pričeval) od Njihove za naš narodni jezik srcagoreče skrbljivosti, ino z veseljem rad bi tudi jaz k temu pripomogel, da bi samo imel s' čemu. Srebra in zlata nemam (za proč dati), kaj mam, to dam:

Prvič. Njim ali odgovorim na to, kaj se Njihovega pravopisa dotiče, le tolko, da nič lepšega in snažnejšega né, kak najprosteš, pa vender popolnomen pravopis, poleg kerega en z mnogimi kvakami ino čergotinami natežen pravopis tak stoji, kak poleg prostega šibkega Slovenca razbesnjani, napihnjeni, krofasti Nemeč. Za nas je nič boljšega kak čeho-ilirski pravopis, pa prez vseh drugih nadznamenj ino podznamenj, kak kere so ravno za nas potrebne, kajti izgovorenje tak skoro povsod nekaj drugačiše, ino vsaki se lahko sam previža, kak hitro se naši zvmni Slovenci toti pravopis brati (šteti) navučijo, ino kak lepo vse izrečejo prez nepotrebnih starogrških le zmotečih ferkulih.

Drugič. Njim tu sem nekere besede zapišem, kere sem po prilikah tu ino tam zgrabil, tudi nekere prislovice ali pravoči, n. pr. skleknoti, nastornost itd.

Sledi pet strani. — Drugo pismo:

„V. posebno častivredni gospod! Da se ravno takša prilika nameri, tak Vam na po-

hitoč nekaj počergetarim. Moje štajerske dogodivšine, kaj ste njih tamgor imeli, so od Barbarinega pa do Svečnice od Vas do mene potovale. To imate še ovo, pa tudi per tem ne bodite preoster sodnik, kajti tudi tu je v mojem štertem, še pred Božičem v' Gradec na sodbo poslanem predelanji dosti predrugačeno. Kaj Vam obečanih imen itd. tak dolgo ne pošlem, je zrok v' temu, da sem zred Vami en mnogopisec. Pred sem skoro neprehejano moje dogodivšine mazal, potem so mi silo nagnali za mojega romara (Pilger), tečas so mi na skerbi bili moji „Sveti nedelni ino svetešni Evangelji s kratkimi iz njih izidočimi navuki“, kere, ako hočete, na Ptuji pri Špricaji za 30 kr. srebra dobite. — Zdaj na vso jagno delam „Kerščanski navuk“, ali „Katekizmus prilično razložen ino na konci v pesmah podružen.“ Kak bo navuk za spoved dokončan ino vuzemska spoved na menje odišla, bo se delo na njivah ino goricah odperlo, te bom mogel vsaki den pri težakih biti, samo po jutrah ino v lagodnem vremeni bo mi dopušeno pisêk v roke vzeti. Če bom mogel (že sem tridesetletni mešnik), še imam tri knjige v glavi: 1.) Mala Gramatika slovenskega jezika; 2.) Svét, ali popisane vse narodov na zemli; 3.) Sveta nedela, ali pobožne premišljenja po nedelah ino svetkih celega leta.

Per vsem tem pa, če ravno sem tak s' samim delom zaklojžan, hočem per toti priliki Vam nekere reči sem postaviti:

Sledi sedem strani narodnega blaga, zapisanega v celopolni obliki; pisec sklepa tako:

Z' tem, lubi prijatelj! naj za tečas za dobro vzemejo, jaz sem za zdaj ino tak na hitrem ne mogel več skup spraviti — ino Vam samo toliko morem povedati: da bi Vi na toto zbirco sami šli, to bi se ludem veselilo, ino bi dosta več dobili, kak Vam gdo iz sam svoje vole na dom pernese. — Od mojih rokopisov nič ne pošlem, zakaj iz mojih predgih, kerih največ v' rokopisi imam, ne bi velko več, kak iz že natiskanih, izčrpati mogli.

Tak ali za zdaj sklenem moje mazanje in ostanem z' posebnim poštovanjem Mojega Slovenca ino domovnjaka pripraven sluga

Anton Kreml, frmštr.

Za enega Vogra, ali kak Vi velite, Vandala (Vandalussember baszama) Vam, če ga ne dobite, po priliki hočem skrbeti, tudi z mojimi primurskimi duhovskimi sosedomi govoriti zavolo šematizma.

Še, ali kak Vi po vogersko velite „šče“ eno tursko knigo Vam na pregledanje pošlem!!“

Kolika prijaznost do mladega književnika se kaže iz tega pisma! V teh dveh lističih zlog pisatelja: „Dogodivšin“ ni preslab, slabši je v omenjeni knjigi in posebno v njegovih pridigah; vendar še ta zlog ni dovolj gladek za slovenskega slovničarja.

Caf je posvetil ves svoj čas vzgoji ljudstva in znanostim. Leta 1851. ob Jurijevem je bil Božidar Raič premeščen iz Ljutomera v Slivnico pri Mariboru, kjer je bil sosed učenemu jezikoslovcu. Znano je, da je naš Božidar spisal kot bogoslovec četrtoletnik po Hanki slovnico ruskega jezika, katero je dal v Zagrebu tiskati. Ko je poklonil Cafu izvod te skromne knjižice, ga je poprosil že tedaj, da naj mu pomaga s svojimi izdatnimi jezikoslovnimi in jezikoznanskimi zakladi; Caf ga je povabil, naj svobodno pride vsak teden

enkrat na razgovor. Raič je bil samouk, kakor Caf, in je čital takrat od Miklošiča na svetlo dani „Codex suprasliensis“, kateri

Božidar Raič.

ima v sebi mnogo težkoč. „Kar sem predelal v tednu, poročal sem mu, a koščake mi je pomagal Oroslav trti in kalati, da se je po takem razkrilo trdno zakrito jedro. Slava mu za to onkraj hladne postelje!“ Tako piše o njem naš Božidar.

Caf je strastno ljubil studenčnico iz „zlatega studenčka“, kateri je žuborel blizu za župniščem. V tej okolici je poletni čas v logu na brežčku čital in pisal.

Leta 1853—1854. je Slomšek izdajal „Djanje božjih svetnikov“; k temu delu je pomagalo enajst pisateljev, med njimi bivša kanonika Fr. Sorčič in Fr. Kosar. Na imenovanem brežčku je naš pokojni Božidar često našel

Božidarja Raiča rojstni dom.

Cafa, pišočega „Žitek svetnikov“ za mesec april po nalogi in prošnji škofovi. Nekega dne je kazal Raiču škofovo pismo, v katerem je izkušal Slomšek dokazati Cafu, da so neke njegove slovniške oblike krive, a Caf mu je napisal v odgovor celo znanstveno razpravo. Škof je odložil pero in rekel: „Vidim, da ste strokovnjak in priznavam Vašo učenost“. A vendar je bil v tem delu Cafov jezik takó prestrojen, da skoro ni več spoznal svoje pisave; samo nekatere njegove pravilne oblike so mu ohranili: *cvetoč, padši, povzatek, posvetnjača*, a vrinili tudi druge, o katerih Caf niti ni sanjal: *gučili* namesto *golčali*; *časoslov* (brevir) nam. *molitvoslov* itd.

Caf je sila rad razkladal težke jezikoslovne pojave. Najrajši je govoril o znanstvenih stvareh, o drugih samo tedaj, kadar ga je družba primorala. O svojem lastnem delu, katerega nestrokovnjak itak ni mogel razumeti, pa ni rad govoril ter ga je razlagal le kakemu iskrenemu prijatelju. Dopisoval je z velikimi slovanskimi učenjaki, kateri so ga radi obiskovali. Besed ni nabiral le iz mnogih knjig, ampak je povzel mnogo tvarine tudi iz preprostega ljudstva. Tako marljivo ni zajemal iz naroda še nobeden izmed naših jezikoslovcev. Ko je profesor Miklošič slišal o njegovi bogati besedni zbirki, je prišel l. 1856. k njemu ter mu rekel: „Vi imate obilne besedne tvarine nabrane, tudi jaz imam štiri zvezke spisane v polni obliki; če ste voljen, izdajva skupno slovar, na naslovnem listu natiskata se imeni naju obeh, in dobiček bodeva delila.“ Caf je odbil to ponudbo, ker je mislil, da je njegova nabrana tvarina še nedostatna; a to je zelo škoda, kajti ako bi bil Caf privolil v Miklošičevo ponudbo, bi imeli Slovenci vsaj slovar iz peres dveh najizvrstnejših štajerskih jezikoslovcev. Božidar Raič trdi, da je Caf „Matici“ izročil svojo zbirko, a pokojni dr. Janez Bleiweis, bivši urednik „Letopisa Matice Slovenske“, je trdil, da „Matica“ ni dobila Cafovih rokopisov, in da jih je samo pokojni dr. Costa dobil zelo malo. Kje so neki rokopisi, katere je pokojnik sestavljal s tolikim trudom?

Tiho in marljivo je Caf delal in zbiral narodno blago; živel je ugodno v svoji priljubljeni tihí samoti; edini namen pri vsem težkem naporu mu je bil ta, da obogati in okraši naše slovstvo. Izredna delavnost in marljivost Cafova na jezikoslovnem polju je opozorila nanj zelo oddaljene učenjake. L. 1857. je bistroumni jezikoslovec dr. Avgust Schleicher dobil stolico na vseučilišču v Jeni in je zapustil Prago. Tedaj so se trudili Hanka, Hattala in Šafařík, da pridobé učenega Cafu za učiteljsko stolico primerjalnega jezikoslovja; toda v svoji skromnosti je odbil to častno ponudbo, katera je bila inače povsem dostojna in primerna njegovim znanostim; bil je dovolj uverjen, da tudi v samoti, v mirnem Framu lahko pospešuje slovansko vedo. Caf je ljubil samoto; malokdaj je imel priložnost, da bi občeval z višjimi naobraženci in učeniimi strokovnjaki; zato tudi ni v sebi čutil nikake volje do vseučiliščnih predavanj. Našo trditev podpira izprememba, katera se je zgodila ž njim nedolgo potem. Ko je škof Slomšek združil vse štajerske Slovence v lavantinski škofiji in se preselil v Maribor, je hotel zbrati najboljše slovenske moči okoli svoje stolice, da bi mogel ž njih pomočjo vspešneje delovati na korist slovenskemu ljudstvu. Caf je bil takrat gotovo eden izmed najučenejših duhovnikov lavantinske vladikovine, ne le kot jezikoslovec, temuč tudi kot bogoslovec; zato so mu ponudili profesorsko stolico na mariborskem semenišču. A Caf se je odločno upiral taki odliki. Vladika sam ga je hodil nagovarjat in prosit ter pošiljal k njemu prijatelje, da ga pregovoré. S težkim srcem se je odločil Caf, da dá slovó prijaznemu Framu in njegovi mirni okolici, kjer je mirno in zadovoljno živel med svojimi knjigami ljubimkami toliko let. Fram se mu je tako omilil, da ni prosil za nobeno župnijo, dasi je kaplanoval že nad dvajset let. Slednjič se je vendar dal pregovoriti in se je preselil v Maribor. V bogoslovskem zavodu v Mariboru je imel razlagati dušno pastirstvo, in je bil hkrati podravnatelj v semenišču. Neki rodoljubni

duhovniki so Cafa nagovarjali, naj razlaga pastirstvo v slovenščini, a rekel je, da se je še premalo bavil s tem predmetom in da ne zna dovolj znanstvenega nazivja. Iz tega pač lahko sklepamo, da ni nameraval dolgo ostati v tem zavodu. Česar se ni lotil Caf, to je delal njegov naslednik in rojak dr. Lovro Vogrin¹⁾, ki je spisal v slovenskem jeziku bogoslovsko pastirstvo in tudi poučeval po njem. To delo in „Obširen veronauk“ sta ostala v rokopisu.

Božidar Raič, tedaj profesor na c. kr. gimnaziji v Mariboru, je prihajal pogosto k Cafu v semenišče. Toda tu ni bil več tako zadovoljen, kakor v Framu; na njegovem obrazu je bil videti sled neke otožnosti in nekega nemira, ki ga pa izprva ni odkril živi duši. Kmalu pa je potožil Raiču: „Toliko posla so mi naprtili, da se skoro nič ne utegnem baviti s svojimi jezikoslovnimi studijami. Razen razlaganja dušnega pastirstva in podravnateljstva v semenišču so mi naložili še cerkveno govorništvo.“ O neki priliki je prišel škof Slomšek k njemu v sobo, in ko je opazil na mizi odprto sanskrtsko knjigo, je pogledal v njo ter rekel: „Na vašem mestu se jaz tega ne bi učil.“ Ta Slomškov izrek je bil oster meč v Cafovo rahlo srce. Ta trenotek je trdno sklenil, da dá slovó semeniškim zidnam. Ker se ga je bil že prej polastil neki bolesten nemir, je začel celo misliti, da so ga zato dali v ta zavod, da bi ga odvrnili od najmilejšega mu strokovnega predmeta. Njegova blaga duša ni imela več miru in pokoja in zaželel si je, da gre iz Maribora. Škof Slomšek je to zapazil in mu je hotel ustreči, kolikor je mogel, ter mu zboljšal službo za dva stotaka. A Caf je rekel svojemu prijatelju še istega dne: „Če bi mi dajali na leto toliko tisočakov, kakor dobivam stotakov, niti za hip me več ne zadržé; moje bivanje v Mariboru je zame izgubljen čas.“ Ponujali so mu kanoništvo,

¹⁾ Dr. Lovro Vogrin je bil rojen l. 1810. v Senarski vasi pri sv. Trojici. Bil je mož blage, krotke narave. Umril je kot stolni prošt l. 1868. Na svetlo je dal: „Narodnost in vera“ in „Tisočletno obhajilo v čast sv. Cirilu in Metodiju.“

a zahvalil se je za to častno mesto. Bil je vedno bolj in bolj nemiren, ker ni mogel pričakati dobe, katera bi ga rešila iz tega zanj mučnega položaja; včasih je že rano o peti uri prihitel k svojemu prijatelju, da si vsaj malo ohladi skelečo in bolečo dušo. Iz Peterburga mu je pisal glasoviti slavist, vseučiliščni profesor Srezněvskij¹⁾, da ga radi vzprejmejo in mu dajo vseučiliščno stolico; toda premislil si je. Božidar Raič piše, da se mu je zdelo predač. Gotovo je, da se je tako iskrenemu domoljubu, kakršen je bil Caf, bilo težko ločiti od milega mu rojstnega kraja, a jaz mislim, da Caf tudi ni bil ustvarjen za bivanje v burnem in šumnem mestu; odvrčala ga je pa gotovo tudi misel, da bi kot rimskokatoliški duhovnik moral bivati med samimi pravoslavnicami, ki bi prezirali njegovo vero. Hotel je študirati v popolnem miru sam zase. Na Dunaju se je oglasil pri minoritskem provincialu za vzprejem v konvent očetov minoritov, toda od tega namena ga je odvrnil neki prijatelj, ki ga je opozoril, da pravila minoritskega reda zahtevajo popolno pokorščino, in če bi hotel prednik, bi ga lahko poslal kam v dušno pastirstvo. Tudi ta svoj načrt je torej Caf opustil. Škof mu je hotel pomagati na drug način. Ponudil mu je nadarbino pri mestni župniji ptujski, kjer sicer dohodki niso posebni, vendar je imel ondi dovolj prilike, da goji in nadaljuje svoje nauke; ob tej priliki mu je dal škof tudi naslov duhovnega svetovavca. To je Cafa zopet razvedrilo. Dr. Karol Glaser, ki je bil profesor na realni gimnaziji v Ptujju, je tam spoznal Cafo, se mnogo ž njim družil in nam ga tako popisal: „Spoznal sem na njem moža, kateri je z velikansko marljivostjo in izrednimi znanostmi v slovanskem in indoevropskem jezikoslovstvu jedinil redko čednost in blago mišljenje, na kako se še nisem nameril svoje žive dni.“ Caf je delal neprestano, darujoč znanstvu razen svojih duhovniških opravil ves čas in

¹⁾ Srezněvskij r. 1812, umrl 1880, je bil profesor v Peterburgu.

vse svoje dušne moči. V mladosti je še rad zahajal v družbe ter se v njih razveseljeval, v poznejih letih se je pa vedno bolj ogibal ljudi, katere je začel tudi vedno bolj ostro soditi. To ni bilo dobro zanj. Na Cafu se je potrdilo, da postanejo ljudje, ki preveč ljubijo samoto, s časom občutljivejši. Bil je od narave že silno rahlega in nežnega občutka. Ko se je popolnoma zaglobil v svoje knjige, je pa postal nasproti zunanjim vtiskom še bolj občutljiv in nekako enostranski. Danes bi rekli, da je nervozen. Ako je opazil, da ga kdo v lice hvali zaradi njegove velike učenosti, a se mu posmehuje za hrbotom, se ga je ogibal vse žive dni ter ga imel za sovražnika, dasi ga sam ni sovražil. Jako ga je speklo, ko je Schleicher v svoji knjigi sebi prisvajal to, kar je po velikem trudu pravzaprav našel Caf. Naš Jurij je mislil, da je ves svet tako pošten, kakor je bil on, toda varal se je. Tudi učene in razsvetljene glave iz samoljubnosti in slaveželjnosti včasih ne delajo prav . . .

Ko je dobil v roke bolgarsko sv. pismo, ga je čital z največjo vnemo; dan za dnevom je delal rano od četrte in na večer do desete ure. To je bilo gotovo preveč, ker ta neprestana delavnost mu je jemala spanje; od one dobe dalje je mogel počivati samo po dve uri, in to mu je hudo pokvarilo živce in ga delalo še bolj nemirnega in nezadovoljnega. A vtopil se je tako v vedo, da je pozabil na vse. Raiču je pripovedoval navdušeno, da Slovan brez bolgarščine ne more biti jezikoslovec; uvidel je važnost in vrednost tega jezika, toda prestrastno se ga je oklenil in ga hotel naglo izčrpati, kakor bi slutil bližajočo se mu nesrečno smrt. Dne 6. januarja 1874 je poslal Raiču to-le pismo:

„Predragi prijatelj! Mili mi bratec! Moje preiskavanje dobro prospeva, ravno zdaj imam bolgarsko biblijo v déli — ter se dalje bolje presvedočujem, ka je jezik v Mikl. L. kakor tudi učeni Nemci ovajajo: starobolgarski, etu Ti je poprav Mikl. hibam i dvojbam!!! Etu se Ti sveti slovanščini pravi pratec — pramati — prabratec! Bog! da bi

uže Bogarov izdal II. del! Bolgarske.mu je naša mila slovenščina najbliže — bez Bolg. ne moreš jezikosloviti . . . Etu Ti je zaklada — Bog daj oplakanim bratom skoro odrešenje!

Draga dušica! v svojih izpisih iz Mikl. „Bildung der Nomina“ nekaj in sicer velikega Miklošičevega kozla najдох, ali ne morem ga pobiti, ker je moj prepis pretemen: béh pisal g. Kreku, na: nego gospodu Muršecu — čakah i čakah — kar mi le Krek odpiše, ka je Muršec bolen — a piše mi le tudi temnice, zatore se obrnoh na Dunaj, kakor vidiš:

„Rěč biva: V kaki raz. in someri so si oblike: gor-nji, gore-nji; včerašnji — zadnji; letošnji: Mikl. — šnj razlaga, ka se je pred nj vrinol, nalik divin in češk. divizna, basn, jaz pa pitam, kakó je češk. luž. in poljsk. — ši bez n, naprikl. letoši, včaraši primerjati z leto-šnji . . . ali o poslednjem Mikl. v ovi knjigi kaj ima po K. ne izvem:

Zatore

ljubi brate, lepo Te prosim, če ešče mene ali bolje sloven. in — vanščino kaj rad imaš — piši brž p. Korbinianu, naj meni skoro pošlje Tvojo: „Miklosich Bildung der Nomina“, konči na 14 dni. Morti ešče ondi več nalezem kar me je onda minolo. Ali si svoj odgovor Kranjcu I. K. uže kam poslal? daj „Vestniku“!

Ali Ti je besedica: skabica (Penj; v Halozah P. Korbinan Lajh, r. 1840. pri sveti Marjeti nižje Ptuja, je študiral v Mariboru, ter potem stopil v benediktinski red v Admont. Po dvršenih bogoslovskih studijah se je učil jezikoslovja. Umrl je kot župnik pri sv. Juriju. Prevel je nekaj od Horacija in Lukiana in ob Rogatski gori) Fettropfen in der Suppe znana ali konči Tvojem, in morti ešče drugega pomena: Krizst. Kroat. Sprachlehre II. ima skabico Flitter brastea, to je kosek medi svetle: pri Ptují je Fettropfen „zvezdica“: skabica je brž iz skeba!!!

Rači bratče! oči obračati na Halužke reči!! Dostikrat le ena besedica celo pleme razsveti in zveže.

Delajmo, dokler živimo!!

Tvojega prijatelja g. Nagy-a je na svečnico mrtvuđ udaril — pri pameti ešče biva, a golčati ne more.

Ka je naš Joža Vrbnjak pogreben, veš — g. Toplak mi povedà, ka se prehladi, dobi hripo, ter se mu pluča užgaše †.

Zatore

Na Ptuju 6. sečnja 1874.

Ves Tvoj Orosl. Cafov.“

Okoli „trojakov“ (binkošti) istega leta je bil njegov prijatelj Raič poslednjič pri njem. Navadno je Raiču čital kak spis, ki ga je izdelal od poslednjega sestanka sem. To pot pa je žalosten priznal: „Danes Ti nimam pokazati nikakršnih uspehov; slabo mi je, spanja pogrešam, dušne prožnosti nimam več; slutim, da me v kratkem ne bode več.“ Božidar mu reče nato: Mili moj Oroslave! Lahko doživiš 90 let. Močne in krepke postave si, prave boleznj svoje žive dni nisi poznal. Brate, zakleni to kočico, pa idi kam na jug na dalmatinske otoke in dalje proti Črni gori, ali pa h kateremu svojih prijateljev! Navžij se zdrave prirode, izbij si vse skrbi iz glave, in dobro bođe.“ A Caf mu odvrne: „Tebi je lahko, Ti si človek prirodnik, a z menoj je druga. Vidiš, bratec! 60 jih imam, depontanus sum.“¹⁾

Caf ni mogel najti več tolažbe; vsaka beseda je bila brezuspešna. Dolgo je v njegovem blagem rahločutečem srcu bila skrita neka gorka žalost; kaj jo je povzročilo, ne vemo. Preden se je prijatelj ločil od njega, mu je pokazal spodnji del neke visoke omare,

¹⁾ Rimljani so baje take starce z mosta metali v Tiberu; šestdesetletniki tudi niso bili več sposobni za glasovanje. „Sexagenarios de ponte deicere“ se je reklo: „Starce odpustiti iz urada.“

ter pristavil: „Tu so moji spisi! Kadar me ne bode več, glej, da jih hitro rešiš!“

Kmalu potem se ga je polastila stalna misel (fixe Idee), da ga vse preganja. Ta misel je bila popolnoma neopravičena, saj so ga vsi visoko častili. Morda se je ta misel opirala na omenjene Slomškove besede glede sanskrta. Mislil je, da tudi drugi okoli škofa slabo sodijo o njem. Tako se je ta inače priljudni in prijazni gospod vedno bolj odtujeval svojim stanovskim tovarišem, zlasti višjim duhovnim dostojanstvenikom lavantinske vladikovine. Vedno bolj se je udajal svojim lastnim mislim in brez povoda obsojal druge, da nimajo nikake ljubezni do svoje materinščine in do razvoja slovenske knjige. To ga je bolelo in peklo, toda ubožec ni živi duši razkrival svojih bolečin. Poslednje dni so ga pogostoma obiskovali duhovniki, tudi kanoniki mariborski, pa to ga ni nič veselilo, ampak še bolj težilo in mučilo.

Prijatelji so mnogo poizkušali, kakó bi mogli Cafovega bolnega duha zopet razvedriti. Iz raznih krajev je dobival prijazna vabila, naj za nekaj časa ostavi svoje trudapolno učenje. Povabil ga je tudi Davorin Trstenjak, naj nekaj tednov preživi pri njem. Ponujali so mu tudi knezoškofijsko letovišče pri Mariboru. A ni hotel sprejeti nikake ponudbe. Štirinajst dni je bil v rogaški Slatini, a vrnil se je še mnogo bolj bolan, nego je šel tje. „Za me ni več ostanka v Ptuj, moram nekam drugam“, je rekel nekemu izmed svojih dobrih znancev; dva meseca prej je bil povedal že isto Božidaru Raiču. Sklenil je ostaviti službo, preseliti se v svoj rojstni kraj k sv. Trojici v Slovenske gorice in ondi živeti kot umirovljen duhovnik.

(Konec.)

BOŽIDAR FLEGERIČ:

JURIJ CAF.

ŽIVLJENJE IN DELOVANJE SLOVENSKEGA JEZIKOSLOVCA.

(KONEC.)

Med tem je napredovala dušna bolezen. Vedno bolj se je kazala potreba, da preskrbé Cafu zdravniško pomoč proti umstveni bolesi. Določili so, da ga 3. julija odvedejo v graško blaznico, a naznanili so mu, da ga odpeljejo v Maribor. Neki prijatelj, kateremu edinemu je popolnoma zapupal, je bil popoldne pri njem in ga je vprašal, je li vse v redu? „Kaj naj bi bilo v redu?“ vpraša Caf. Prijatelj mu reče: „Radi imetka, menim.“ Nato napiše Caf na košček papirja: „100 goldinarjev ubožcem“, in nič drugega. Ob dveh popoldne ga je obiskal profesor Glaser in ga našel sredi sobe stoječega, pripravljenega na pot. Na vprašanje, kako mu je, je odgovoril: „Jako slabo.“ Pripovedal mu je, da kani potovati v Maribor, in privolil na njegovo prošnjo, da ga sme spremiti. Takoj pa je izrekel željo, naj ga pusti samega, ker hoče opraviti brevir. Gospod profesor je odšel. Prečastiti g. prošt je poslal k njemu svojega strežnika, da ga straži. Toda Caf se ni pustil stražiti. Odpravil je stražnika, češ: „Pustite me pri miru in idite domov, da izvršim svoje molitve!“ Strežnik je na te malo prijazne besede hitro odšel. Nekoliko pozneje se je čul strel — in Caf ni bilo več med živimi.

Tako žalostno je končal svoje delavno, trudapolno življenje mož, čigar bistri razum je tako globoko prodrl v znanosti, da bi se mogel z njegovim imenom ponašati tudi najomikanejši narod!

Caf celo svoje življenje ni poizkusil, kaj je telesna bolezen; čuval je svoje zdravje in bi bil mogel znanosti in človeštvu v korist živeti in delati še mnoga leta. Lastna duševna bolezen in tudi nevednost onih, ki niso znali ravnati z njim, sta mu pre-

trgali nit življenja na tako žalosten način. Misel, da bi moral iti v blaznico, mu je bila tako strašna, da je ni mogel prenašati. Morda bi se bil kje drugje pod dobrim nadzorstvom še popravil! — Pokopali so ga na tistem v soboto na večer ob sedmi uri. Na grobu ima spomenik s preprostim napisom: „Oroslav Cafov, umrl dné 3. julija 1874. 60 let star.“

Oglejmo si Cafovo telesno podobo. Bil je mož srednje rasti, dovolj obilen, krepke postave; imel je črne lase, črne, bistre oči, gladko, rdeče in prijetno lice; bil je čvrstejši in stalnega zdravja; njegova edina strast je bila ljubezen do znanosti in do naroda. Čašo sladke kapljice je ljubil, toda nikoli preko mere; tudi v večjem društvu je takoj nehal piti, ko je uvidel, da je dosti. V mlajši dobi je rad zahajal v družbo svojih drugov in prijateljev; ker je imel krasen in krepek glas ter zelo tanek posluš, je rad zapel kako domačo.

Značaja je bil blagega in iskreno pobožen. Hinavščino je črtil kakor kačo in prenadutosti ni poznal. Vestno je izvrševal svoje duhovniške dolžnosti. Nikoli ni hlepel po duhovniških dostojanstvih. Nekdanji ravnatelj bogoslovnega semenišča v Gradcu, Büchinger, je zahajal rad v Fram in ga nagovarjal, naj se poteguje za dobre nadarbine, češ da ga bo podpiral; toda Cafu ni bilo mar za nje. Bil je duhovnik brez vsakega madeža; brevir je molil do poslednje ure. Gospodaril je Caf zgledno. Ko je prišel v Ptuj na določeno mu nadarbino, je prinesel obveznico na 5000 K in ves ta znesek je porabil za popravljanje dveh vinogradov, v Halozah in na Mestnem bregu, katera je prednik njegov zapustil; dobre vinske letine so mu trud in žrtvo vrnile, tako, da je ostavil 15.000 K imetka. Poslednji čas, ko

mu je um otemnel, se ni mogel odločiti, kaj bi storil s svojim premoženjem, in umrl je brez oporoke. Tretjino imetja je dobila rodbina; drugo tretjino cerkev, a tretjo ubožci; narodni zavodi niso torej dobili ničesar. Gotovo bi bil njegov imetek znatno narastel, ker je bil zelo varčen; toda za prvih let svojega službovanja je porabljal malone ves prisluženi denar za knjige. Njegova knjižnica je tako narastla, da pač ni imel kmalu kak njegov stanovski tovariš v lavantinski vladikovini tako izbrane in številne. Bogoslovski oddelek je bil dostojno zastopan; kje je sedaj, vedi sam Bog. Jezikoslovnih knjig je pri njem videl pokojni Božidar Raič za dobre tri tisočake; l. 1877. je bila pa prodaja, in tedaj bi jih bila dva težaka lahko odnesla, tako silno se je skrčilo njih prelepo število!

Cafu bi se bila spodobila učiteljska stolica na kakem vseučilišču; tam bi bil gotovo vzgojil lepo število za vse dobro in blago vnetih učencev, in njegovo delovanje bi bilo gotovo pokazalo mnogo lepih sadov. Žal, da ni bilo tako.

* * *

Poglejmo zdaj — seveda le površno — Cafova dela! Kakor marsikak nadarjen mladenič, se je tudi Caf poizkušal v mladostni dobi s pesništvom. Predmete svojim pesmam je zajemal iz krasne prirode ali iz mladostne dobe; pozneje je zlagal pesmi pobožne vsebine, med njimi je tudi nekaj cerkvenih, katere so se mu bolj posrečile, nego one iz prve dobe. Iz vseh pesmi pa je videti, da ga ni že v zibeli poljubila Vila-
pevkinja. Tu navajamo dve pesmi, kateri je zložil kot dvajsetletnik; obe sta brez naslova:

Vse na svēti se mēnjava,
K grobu leze slavni car,
Junost sehne, kako trava,
Zlato prahu dava dar.

Kto iz burje se izbavi,
Gine bedno strelami,
Mir po vojni se razjavi,
Hodi po mrtvečini.

Pēsni sladki molk slēduje,
I mraz času toplemu,
Radost gorko se žaluje,
Padne cvet prijateljstvu.

Slava prhne v razvalinu,
Strašni grad se razdrobi,
Liki tržestva preminu
Mudrost sebi na vēri.

15. decembra 1834.

G. A. Caf Bel.

Dēvka cvētek plēje,
Sladko se posmēje,
Hladek popihne,
Ptica tihne,
Vrt nemilo zazveni.

S stebela rosu bīje,
Prst hotljivo pije,
Pestra gvozdika
Rada vznika,
Ograd živko se vzbudi.

Rastlinu poliva,
Ruku bēlu miva,
Rēka zastane,
Mrknu strane,
Vse preslēpi snežec.

Na plot se opira,
K ljubemu ozira,
Kaže se jasna
Strana krasna
Začrveni brēžec.

28. decembra 1834.

G. A. Caf Belaninič.

Caf je podpisaval svoje pesmi, sestavke, razprave, itd. z imeni Belan, Belankin, Belanin, Belaninič; temu je dalo povod ime njegove matere.

S pesništvom si Caf ni dolgo glave belil, ampak je prešel na jezikoslovno polje, kjer se je čutil domačega, sposobnega in zmožnega. Ni se samo učil, ampak je tudi marljivo zbiral besede za slovar in tvarino za slovnice. Med njegovimi spisi zaradi novega slovenskega slovarja in slovnice smo našli tudi ta-le „Proglas“:

„Črez 12 let se užē, kakor mi moja čestita prijatelja, gosp. dr. Miklošič, naš bistromni jezikoslovec, in gosp. Vraz, mili pesnik svedočita, z največim trudom upenjam, popolni slovník ino primerjeno slovnico našega ljubeznivoglasnega in za vse Slovane

zavzetnega narečja spisati. — To se je med mojimi rojaki, ktere kakor svoje duše ljubim, razglasilo, kar mi je nekaj zlo po volji, ker sem potém dosta gg. pomočnikov ino podpiravcev dobil, kakor jih k tolikemu namenu trebaše — nekaj pak véndar ne, ker se od mene preveč in prevrêd pričakuje.

Moje težavno délo bode gledé na zbiranje ino primerjanje zdaj, zdaj dokončano; véndar še ni gotovo za tisk, zato, kar je tudi prvi namen tega proglása, vse domorodne iskrenje Slovence, kteri še morebiti gdéj kaki zaklad naše sladke besede varujó, zdaj očitno prvič ino slednjič za korist ino slavo našega krepkega naroda lepo prosim, da mi ga najhitreje, ko je mogoče, ponudijo za slavno Krajno po gosp. vredniku „Novic“; za Koroško pa po gosp. Mat. Majerju, stólnemu kaplanu v Celovcu.

Zakaj pak se li to delo tako dolgo kesni, si marsikteri bravec tega misli? Odgovorim: Jaz nésem najemnik, ter si s tem ne iščem ni kruha, niti po hvali ne hlepim; rajši odkrito povem: jaz svoj narod v srcu nosim, ino me ni sram, temoč si v največo čest štejem, tukaj ovaditi, da mi naša mična — slovenščina — draga beséda, ktero sem napro iz ust svoje ljube matere domá ino od božjega namestnika v sv. crkvi čul — če se mi ravno vsi indoevropski jeziki iz moje knjižnice prikupljivo glasé — le najmileje v ušesih zveni, mi najjasneje um bistri, ter najsilneje srdce giblje: da je tudi za tega délo, kar tudi slavni g. dr. Jordan r. 1818. v „Vorwort der Grammatik der wendisch-serbischen Sprache in der Oberlausitz. Prag 1841“ od sam sebe piše, jezikoslovstvo uže davno moje veselje. Potem takem je le samo resnica — istina — pravica moja zvezda, za ktero skrbno hodeč z Dobrovskim, Kopitarjem, Šafrikom, Kolarjem, dr. Miklošičem, Jungmannom, Lindejem po Slovanskem, z Adelungom, Grimmom, Boppom po svétu celo na jutrovo, gdér je prvo po sanskritskem slovenski pregovorilo, vsako slederno našo besedico ino vsako slederno našo pregibico iščem ino pretresam, ker se mi prazdni prepiri z rojaki izčista zoper zdi,

na priliko uže samo pregibanje prilogov koliko je razločno med Slovenci! . . .

Jaz slovnikov samih ne prepisujem, ampak slovenščino še iščem ravno tako iz vseh dosihdob natisnjenih drugih slovenskih bukev ino rokopisov od najstarših treh Frizinskih (Brezniških) monumentov (Glag. Cloz. str. XXXV—XLI) ino od Truberja dar do najnovejšega lista naših Novic ino do Celjskih vse pohvale vrednih Evangeljev (17. Priloga k Novicam), kakor iz slovarjev vseh inih slovanskih narečij po ustnem, večletnem izpraševanju navlašč zató najemanih možev iz raznih slovenskih krajev; iz Ogrsko-Slovenskoga sem si bil na dalji čas prostaka Vladislava Cesarja, Posabca; za Štajersko na 6 let vinogradnika Kazimira Bedenika, Pohorca; za rozeanski romón čez 6 let Ratibora Longina, Beljana; ter za Kranjsko in Koroško vse k meni prihajavše suknjarje, rešetarje itd. izkušal, ker sem presvedočen, da je med Slovenci dosta — Slovanom znane — blagá, kar se je domorodcem skrivalo dosihmal, ker še prilike ni bilo, je nalesti.

Vrh tega mi dobri domorodci céle zbirke slovenskih besed ino besedil, ter svoje rokopise ino knige iz svojih ino ljudskih knjižnic pošiljajo: izmed teh jih zdaj le nekoliko, pak ves hvaležen imenujem: za Ogrsko ggda. Košičino Trpljan; za Štajersko: pred vsemi drugimi cela bremena prečest. g. Slomšek, — potlé gospodje: prof. Kvas, Košar, Šerf, Krempelj, Muršec, Vraz, Drobnič, Matjašič, Kanjuh, dr. Vogrin, Macun, Pirš, Trstenjak, Račič, Godina, Lah, Strajnsak, Rajzman, Kvar, Mulec, Novak, Šmidinger, Jarec, Bežan, Rižnar, Galuf, Ihan; — za Koroško gospod Majer; za Krajno tudi posebno gospodje: dr. J. Bleiweis, Jernej ino Jakob Medved, prof. Metelko, Stanič, Koseski, Volčič . . . mimo teh gospodov kn. vl. Ostrevski.

Tudi naš stari Gradec in naša zlata Ljubljana mi zvésto odpirata svoje knjižnice ino knjigarnice.

Tu je nekoliko izvirkov, iz kterih mi je slovenščina za slovník ali slovnico obilno pritekala, ter toliko vzrokov, za kar se je to délo pokesnilo — prostranilo.

Akoravno tej sedanji slovník ne bode izčista ino ves etymologički po volji učenih Slovanov, bo vémdar, kakor sedašnja doba od takovega déla terja, kratičke etymologičke razvitke obdržal.

Potle moj slovník s slovnico vred bo slovenski, česar ne hočem ino ne smém utajiti, da se gdej trmastí prepirljivci iz kakega kota soper mene ne vzdignejo, ako njihove popake razodenem ino v kraj spravim, iz drugega kota pak samo čisto zlato pokažem jihovim ostrmenetim očem: rečem tukaj očito ino razločito, da moj namen ni ktero slovensko pod ali podpodnarečje (bodi si ogrsko-slovensko, ali štajersko, ali kranjsko, ali koroško, ali hrvatsko, ali rozeansko) zatréti ali ti na vrh potegnóti, ampak iz vseh pod- in podpodnarečij želim, hočem in se upiram le samo, kar je jeklenega zrnja — suhega zlata — čiste pšenice ino dragega kamenja naši materi Slavi v eden snop, v edno gomoljo, v edno žitnico ter v eden venec spraviti: za zuno ino žlindro pa mi celo nikár ní, najdi še si toliko zagovarjavcev.

Oj Slovenci! dragi rojaki moji! združite se k en drugemu k pomoči si v kmotovanju, besedovanju ino v pisanju; sprejemljite vse kar je slovenskega, če si ravno ni iz vašega kraja, radi; vsej je le vaše, ko je slovensko in vaš zaklad le množi. Slovenci! ne pustite iz misli, niti v nemar, da se vaša prava ino vlastna beseda v šestih zemljah med raznimi tujimi sosedi: na Ogrskem, Štajerskem, Hrvatskem, Kranjskem, Vlaškem ino Koroškem govori — da vi posvečeno besedo govorite, v kateri se je vašemu velikemu rojaku Kopitarju najti zdelo prastaro slovenščino. Premislite! kakó prav ino lepo vam je gosp. Majer v svojih slovenskih besedah dopovedal, da brez narečja ni živega jezika, ako je le nekoličkaj razprostranjen. Tudi naše slovensko narečje ima več podnarečij, iz katerih vseh se mora brez edностранosti ino pristranosti vse, kar je za slovník in slovnico, skrbno zbrati, po trdnih vodilih zvestó pretresti, skaz in divjadi čisto utrebiti, ino le, kar ino kolikor je dobro jedro, bra-

tovski združiti, če si hočemo čist, popoln, naroden slovenski jezik, kér bi se vsem podnarečjem ednako prilegal, izobraziti. Če hočemo dobro slovenski govoriti, moramo skrbno paziti, da je beseda živa slovenska, ne pak gdej domuje, — ker slovenske lepe besede, ktere so občinstvu še neznane, v zabilih kotih tu in tam med ljudstvom tičijo.

Ljubeznivi rojaki moji! iz vsega tega uvidite dolžnosti ino težave slovníkarja in slovníčarja, vémdar vam vesel povém, da tako preiskavanje, pretresavanje, občinjavanje, primerjanje ino druženje iz narečij in podnarečij še tudi nikdar ni bilo tako lahko, kakor zasihčas, ker si iz ljubezni do materinščine užgani domorodci počredamo teknavci eden drugemu pomočne roke molé — ino pak tako potrebno, ker se je v edno ali v drugo podnarečje, dokler domorodnost tako dolgo léna spaše, posebno iz nemščine, nekaj iz vlaščine, magjarščine ino latinščine spak, ktere so k sreči nesplošne, lahko opaziti in odpraviti dajo, v naš slovník ino slovnico priteplo, ino ker se knige za ves narod tiskati morajo, ne pak samo za edno mesto, za edno deželo.“ —

Leta 1851. je J. K. Jeretin v Celju tiskal „Robinsona Mlajšega“. ¹⁾ Pisatelj pravi, da je to delo spisal pri sveči ter nadaljuje:

„Če se ti, dragi Slovenec! tako berilo poljubi, pripravljen sem ti ga, kolikor le pri sveči, od svojega večega dela v koti počivaje — premorem, ponujati.“

Kar se tiče besed, piše:

„Ljubi bravec! vidiš, da ni tvoja niti moja, nego da je slovenska! ino samo takó mora biti; ker naš jaki narod prestira se daleko po sveti po Vlaškem, Kranjskem, Koroškem, Štajerskem, Hrvatskem ino Ogrskem: vsak kraj pak ima svoje posebnosti; ako pišem samó po svojem, šče sem polž v svoji lupini zaprt; če bi pak pisal ravno

¹⁾ Robinson Mlajši. Knjižica predragi slovenski mladosti za uk ino kratek čas, iz češkega prepisal je Oroslav Cafov. To delo je založil Franc Dirnbök v Gradcu; obsega X in 358 strani.

po tvojem, kakor bi ti rad, imel bi se jaz odpovedati svojega uma, ino ne bi bil vreden Slovenec imenovan biti. Potem takem boš na veliko besed zadel, katerih ne umiš, poišči jih v slovarčku ¹⁾ ino mi verimi, če neso tvoje, pak so izčista slovenske — suho zlato, vsakemu pametnemu ravno zato, ker je zlato, če ravno ne iz domače — vlastne rude, po volji.“

Iz tega se pač vidi, da je Caf bil jezikoslovec od pefe do glave.

Tu se je držal Caf pravila: Piši za narod, govori po domače! Zato je čitanje te knjige še bolj ugodno, zanimivo, poučno in lahko, ker je beseda gladka in pravilna.

Ne dolgo potem je sestavil po prepisanih izvirkah za knjigo „Djanje svetnikov božjih“ življenje svetnikov za mesec april, kakor smo omenili.

Drugo delo, spisano „pri sveči“, je „Romarska palica“.²⁾ Ta knjiga je pobožne vsebine, predelana in za Slovence prirejena po nemški „Des Christen Pilgerstab“. Z dvema Cafovima govoroma in slovarčkom obsega v I. delu najimenitnejše verske resnice v kratkih razpravah; II. del je pa navaden molitvenik, a v izbranem slogu. V tem delu se jasno vidi veliki napredek v jeziku, le včasih se še najdejo kake spake.

L. 1847. od julija do konca decembra je sestavljal „Grško-latinsko-nemško-slovanski slovar“. Izdelal ga je pa samó do besede *κίβητος*, dalje ni mogel, ker je delal po Passovem grškem slovníku, katerega III. zvezek je izšel šele l. 1852. Pozneje ni nadaljeval tega težavnega dela. Saj tudi ako bi ga bil dovršil, bi bil ostal brez vsake koristi; mrtev jezik danes pač ne more biti podlaga živemu govoru, katerega rabi mnogo milijonov ljudi!

Omeniti moramo, da si je Caf priredil za vse slovanske jezike enak pravopis, misleč, da bi to edino moglo Slovane bolj zblížati. Oglejmo si nekatere posebnosti njegovega pravopisa! *ъ* je opuščal na koncu, ker se mu je zdel po pravici nepotreben; takisto

ga ni rabil pri samostavnih in prilogih na *нъ, нь, ъ, ѣ, ѥ*; pisal je n. pr.: *jarm, hladn, svetl, dobr*, a rabil je *ъ* v slovkah: *дѣхнотѣ, гладѣкѣ*; pisal ga je tudi po samoglasu *r* in *l* kot sprevajavca: *крѣт, длѣг*, kjer je po sličnosti drugih jezikov opravičen. A pisal je *smrѣтъ*, nikdar *smrѣтъ*; razločeval je torej po *r* in *ъ* in *ъ*, z bok česar so mu oponašali, da ni dosleden; pa danes sodijo drugače, in Zograf isto tako razločuje v takih slučajih *ъ* in *ь*. Poslednji čas je vendar v vseh slučajih rabil *ъ*, da ne ostane osamljenec.

ъ je opuščal samó po *c, č, ž, š, j* na koncu, pisal je torej: *лонѣс, коваѣ, ноѣ, коѣ, зноѣ; голоѣ, нѣтъ, ѣнокѣ*.

ъ, ki se izgovarja zelo različno, je pisal dosledno *ѣ*; nosnik *ж* prepisuje Miklošič z *q*, a Caf z *o*; *y = ѣ* se mu je zdel potreben, in zato je pisal *кѣп, кѣѣ*.

Namesto stsl. *žd* je rabil *ž* zaradi sličnosti, kakor je namreč *ѣ* iz *tj*; pisal je torej *роѣен, роѣенѣ, роѣенѣ, родѣен, роѣен, роѣен*; namesto stsl. *št* je pisal *ѣ*, kjer je iz *tj*: *сѣѣѣ = свѣѣѣ, свѣѣѣ, свѣѣѣ*; kjer je pa *št* iz *sk+j*, je pisal *ѣѣ*: *иѣѣѣ*.

Okoli l. 1853. je spisal Caf pod znamkami *O. C.* i *V. H.* ostro oceno vseh del, katera je Miklošič izdal do tistega leta. V tej knjižici, ki je bila tiskana v Pragi, je pokazal Caf obširno znanost.

Veliko vrednost ima v dr. Razlagovi „Zori“ l. 1853. Cafov spis „O glagolěh“, ki obsega 68 strani. Jako poučne v tem delu so točke: 3. Prěměny i omekčanija saglasъnic; § 6. Teža ili sila samoglasъnic; zlasti pa § 7. Prikladanije, okrěpkovanija, krěpljenija i slabljenija k glagolom. Glagole je Caf drugače razporedil, kakor Miklošič: Caf je postavil 9 vrst, toda Miklošičevo razvrščenje so vobče sprejeli in uvedli v učilniške knjige.

Od 20. januarija 1856 do 20. marca 1857 je sestavil Caf znanstveno razpravo, obsegujočo 60 strani drobne pisave, o besedi „Δεύτερος—vъtory“ proti nekdanjemu nazoru dr. Schleicherja. ¹⁾

¹⁾ Pridejan je knjigi na koncu.

²⁾ „Romarska palica.“ V Gradci 1853—4. Prepisal in sestavil Oroslav Caf. Mala 8°. Str. 285 in 416.

¹⁾ To omenja v nekem listu: „Ich habe dem dr. Schleicher einen Artikel über vъtory vor sechzehn Jahren geschrieben.“

Schleicher je namreč v slovnici: „Die Formenlehre der kirchenslavischen Sprache. Bonn 1852.“ dokazoval, da je *vb-tory* = drugi, nastal s tem, da se je odbil *d* iz osnove *dva + tory*, kakor grški $\delta\epsilon\upsilon\tau\epsilon\rho\omicron\varsigma$, dočim ima *vb-torъ* osnovno obliko *antara*, *vb-a-an*, kakor je Caf tolmačil l. 1857.

Kakih 60 pól je jezikovne tvarine, katero je nabral za lastno rabo iz slovanskih jezikov, iz stare indijsčine, madjarščine i. dr. . . .; vse je sestavil primerjalno tako, da je vsaka beseda iz posameznih jezikov pojašnjevala drugo, še malo znano besedo ali koreniko.

Slovnico tvarino je razpravljajal jako nareljivo in točno v snopičih pod imenom „Slava.“ Drugi snopič je od 25. februarja 1856, a poslednji, 45., od 16. decembra 1872 na Ptuj; a ta morda še ni bil poslednji; „Matica“ ima sicer 15. številko, ostale so se poizgubile. Res škoda za tako temeljite ali vsaj zanimive slovniške opazke! Vse je podkrepjeno z natančnimi navodi, n. pr.: „Oča“ ogrs. sl. Kúzm. Mat. 3. 9 itd. tož. *očo*, rodil. *oče*, namestnik *pri oči*, druž. *z očom*, rod. mn. *očév*, imenoval. *očeve*, *očevje*, daj. mn. *očem*, tož. *oče*; Goriško rod. *očé*; na in pri Pohorju *oča*. „Novice“ 26. 315, ravno takó med Muro in Dravo. Sklanja *oče*, *očeta* je lažizna: Antonietto, Carlotto.“

Častno mesto med Cafovimi deli zaslužijo jezikovne preiskave na polju inde-evropščine v pojasnilo slovanščine. Te so zbrane v zvezkih, kateri se začenjajo okoli l. 1853. 15. zvezek je od 2. oktobra 1854. l., a poslednji, kolikor jih ima „Matica“, 86. svъзъкъ (tako je zapisano) je od dne 7. marca 1865; 6 snopičev je v četrtinski obliki, a eden v osminski brez številke in dneva; a kaže se po vnanji podobi in notranji izdelavi, da so spisani pred 15. zvezkom. Vseh imamo 70, a zadnji broj je 86, torej jih je nekam prešlo 16, zaznamovanih s številkami, in 7 brez dneva; skupaj pogrešamo torej 23 snopičev. Zgubili so se najbrže vsled nemarnosti in nepazljivosti. Vsak sešitek ima dve pólí. Bodi tu nekaj zgledov: *Sopsti* – *sapa* – *hlap* – *slap* $\lambda\alpha\pi\upsilon\omega$, lit. *kvâpas* Geruch, Athem, *kvêpti* lot. *svêpe*, *kvêpêt*, *kûpêt*,

got. *afhvapnan*, *extingui*, lat. *vapor*, *vappa*, vid. sl. *vapa* in *koptъ*. Zv. 15., 2. okt. 1854. — *Gmata* — čes. greifen, betasten, polj. *gmata* — in *gmatva* — *mischen*, *smengen*, *zusammendrücken*, čes. *gmot* Materie, Urstoff, *mata* — tasten, verdrehen, polj. *maća* — tasten, befühlen, *šmati* — čes. herumtasten, luž. *maća kmota* — *met*. Zv. 53. z dne 11. junija l. 1858. itd.

Res so nekatere razlage že zastarele, vendar raziskovavec lahko rabi dalje nabrano tvarino, ker hrani mnogo jedra.

Od 7. marca 1865 do 3. nov. 1868 ni najti nikakih zvezkov; s poslednjim dnevom je začel dopolnjevati in popravljati Mikločev staroslovenski slovar. Napisal je 12. zvezkov, vsakega po štiri pôle; poslednja ima na prvi strani napis: „Ptuj dne 26. januarja 1874. Caf. Mikl. Lex. Palaeoslov. Grossentheils bulgarisch.“

Kot zgled Cafovega točnega razlaganja navajamo tu za primer kratko razpravo.

„*Utro* — *jutro* pač po Pottu pravejše k skraj. *djautra* Glanz, Helle; Böhtl. III. 785 (Fick *jyut* — *dyut* glänzen Pis.) splendere, ker dluž. *jatšy*, *vjatšy* m. *jatši* je očivestno iz nemšč. *Ostern*, anglos. *easter*, torej niti omenjati, gluč. *jutry* pa ide samo po narodni etimologiji sem; 1. nima noben sl. jezik za *Ostern jutry*; 2. dluž. *jatši* kaže na vzajmljenje; 3. moralo se je v gluč. za *Morgen* sprejeti *ranje* namesto zlorabljenega *jutri Ostern*; 4. izpah *s-a* v sl. je neslišan razve v luž., ker *jato* more se tudi izvajati iz *jam*; prim. nsl. *pojeto* gegessen; 5. sl. ima *ustrъ aestivus*; 6. najkrepši razlog: prvotni *ju-u* ne prepina nikoli *vu*, nikjer *vutro*, a dlž. *witše* = *witše* je mesto *wejutše* (*juťe*; pr. *jugъ*, nikoli *vugъ*, Miklošič izvaja krivo iz lit. už *strepere*, a Pott pravo iz skr. *djuju*; *junъcъ*, nikoli *vunъcъ*; *ju-u* nikoli *vu*, ker hrv. vse je iz *ure* = *uže*; *jurve*, *juha*, nikdar *vuha*; da *j* ni prepon, nego spada k koreniki, kaže čes. *jitro* = *jutro*; *jih* = *jug*, *jinoch* = *junoša*; *jiz* = *juže*, kakor sl. *jigo* = *igo*; lat. i. t. d. *jugum*; 7. ima samó jako potujena dluž. *jatši* mesto *jastry*, kakor *wotšy* m. *wostry*, *bytšy* m. *bystry*; 8. ima za be-

sedo *Morgen* kamor dluž. tamo gluž. *jutro*, *jutše*, kakor dluž. *jěšto* = *jětro*; 9. ne more jako ponemčeno narečeje odločevati; 10. ne nahaja se v navedenih knjigah primerjava s *usra* in *utro*, in recimo, da je gluž. *justry* *Ostern* resnično iz *au* ali *u (s) try*, govorilo bi se *hutry* ali *wutry*; 11. nima lit. lotv. *rytas*, *rits* s *uš* nič občnega, do lotv. *austr* *östlich* in lit. *aušra* *Morgenroth*; zakaj torej silo delati jeziku, kajti se luž. *jutry* tudi *Ostern* zove, zato se je s izpahno!! pa dajmo, da je gluž. *jutry* res nastalo iz *ustr*, *austr*, da luž. med vsemi sl. jeziki kakor francoščina s pred *tr* odmeče: gluž. *tradač*, dluž. *tšadaš* = *stradati*, gluž. *třěcha*, dluž. *tšěcha* = *streha*; pr. dr. Pfuhl. *Wend. Wörterbuch* 745 – 757; *Zwahr Wörterbuch* 365 – 369, torej gluž. *jutry* mesto *justry* samó *Ostern* naslanja se na *jutro* iz skr. *djautra*; kratko, da tujizno kaže dluž. *jatšy*, *wjatšy* mesto *jastry*, kje pa se v sl. menja ustrojni *u*, v *a*? Ker se ne dá dokazati prvotno *vas-(t)ro*; čudno, da bi samo lužiščina imela za *Ostern* *jutro*; pr. lotv. *lecldcena* der grosse Tag (belg. *velikъ dнь*), lit. *velykos*; pr. v sl. jezikih rus. *světaja nedelja*, *velika noč*, *lětnice*, *valička*, nsl. srb. *възмъ* kakor estn. *lihha völli* itd.“

Slavni naš pokojni Davorin Trstenjak je začel l. 1873. izdajati „Vestnik“ kot znan-

stveno prilogo k „Zori“. Ta listič je pri našal uspehe mnogoletnih Cafovih trudov. V št. 4. l. 1874. je priobčil poslednji sestavek, ko je dotolmačil končnico *ikъ — ърь, есь — енъсь — егъ — езь*, a Trstenjak mu je pisal, naj preneha s tem delom, najbrž, ker čitateljstvo ni rado čitalo takih težkih in za neke ljudi suhoparnih stvari. To je Caf žalosten pripovedoval Božidarju Raiču. O tem je pisal nekemu ruskemu jezikoslovcu:

„Ja vozbuždaju¹⁾ g. Trstenjaka, izdatelja ‚Zory‘, daby on svojeje ‚Zorě‘ otvoril bolěje slovesnostnym sočinjenijam; no on mně otvětstvujet²⁾: Kto si je³⁾ pročítajet? Po istinně mně žal, čto ne mogu svojih učennyh zapisok nikam posylat. No ja iměju mnogo jězikoslovskyh razsuždenij vseslovanstvu zanimateljnyh, n. p. kritiki o Mikl. Lex. palaeosl. lžit u meně nad 30 listov“ itd.

A bodi dovolj teh citatov! Zdi se nam, da smo slovenskemu čitateljstvu podali dovolj natančno sliko Cafove delavnosti. To je bilo tembolj potrebno, ker leži velika večina njegovih preiskav pokopana v rokopisih, neznana širšemu občinstvu. Naj spoznavajo potomci Cafovo delovanje vsaj iz teh skromnih črtic!

1) Vzpodbujam.

2) Odgovarja. — 3) To.

JOŽ. BEKŠ:

ROMANCA O BEŽNIH LETIH.

Aj, Zofka, kaj siliš mi vedno
v spomin nazaj?
Vsi tisti beli golobčki,
ki sva krmila jih skupaj
med cvetjem in solničnimi žarki
so odbežali — že kdaj!

Ej, čisti so bili in beli,
kot tvoja nedolžna lica,

pa kljunčke so rdeče imeli,
kot tvoje so ustnice rdeče.

Na ustnicah sladek nasmeh
in mir in pobožnost v očeh —
da, taka takrat si bila,
ko si golobčke krmila:
Oj, pridite, drobne živalce,
in jejte iz moje roké! — —